

Ιστορικό

Η Μαγούλα του Μπουνάρμπαση, στις παρυφές του Κισσάβου, κρύβει ένα μυκηναϊκό οικισμό, πολύ σημαντικό, συγκρινόμενο με εκείνον της Ιωλκού.

Βαδίζοντας σε όλο το μήκος και πλάτος της επιφανειακής μαγούλας, όπου πριν από τέσσερις ή πέντε χιλιάδες χρόνια, ζούσαν άνθρωποι, συναντώ στρώσεις από πλακόπετρες, λίθινους τοίχους, λείψανα σπιτιών, ντουβάρια που άντεξαν στους αιώνες, όστρακα, που όλα μαζί συνθέτουν ένα εξαιρετικά υψηλό αισθητικό αποτέλεσμα.

ΜΠΟΥΝΑΡΜΠΑΣΗ

Ένας μυκηναϊκός οικισμός στον Κίσσαβο

ΚΕΙΜΕΝΟ:

Κυριάκος Παπαγεωργίου

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ:

Δημήτρης Ευαγγελόπουλος

«Δυνατός ο Κίσαβος φυσάει
και γεμίζει ωραιόζυνη ο τόπος»
Οδυσσεάς Ελύτης, «Δυτικά της λύπης»

Ξεκινώντας από Βόλο για Θεσσαλονίκη μια μέρα του περασμένου Γενάρη, είπα ν' ακολουθήσω ανορθόδοξη διαδρομή συγκλίνοντας την πορεία μου προς το βόρειο σκέλος της θεσσαλικής λεκάνης, ώστε να περάσω κάτω από τους πρόποδες του Κίσαβου και να βγω στην Παλιά Εθνική οδό στο ύψος τού Ευαγγελισμού.

Οι συγκλίνουσες παρακάμψεις του οδικού δικτύου της Αγιάς με οδήγησαν από το Ελευθέριο ίσαμε το Συκούριο του Κίσαβου. Όμως λίγο πριν απ' τη στροφή για το Συκούριο, σταμάτησα αριστερά σε μια ευρύχωρη πλατφόρμα, για να περιεργαστώ το πολύ εντυπωσιακό τετράτοξο γεφύρι με τους τέσσερις πανύψηλους θόλους που καθρεφτίζονταν στο νερό του ποταμού.

Συνέχισα για το Συκούριο βγαίνοντας από την έξοδο που οδηγεί στο Πουρνάρι κι από εκεί στην Ελάτεια. Εδώ τα πράγματα είναι λιγάκι μπερδεμένα. Εύκολα μπορεί να κάνεις το λάθος και να βγεις στο Κυψελοχώρι.

Σημασία έχει να ακολουθεί κανείς την ένδειξη για τη Σπηλιά Κίσαβου. Από την τελευταία στροφή για Σπηλιά ο δρόμος ευθεία συνεχίζει για το Πουρνάρι και ακολουθώντας τον βγαίνεις στην Ελάτεια και από εκεί στον Εθνικό δρόμο των Τεμπών.

Οδηγώντας και παρατηρώντας με προσοχή κι ενδιαφέρον το φυσικό ανάγλυφο της περιοχής, και περίπου στο ενδιάμεσο των τελευταίων αυτών χωριών του Νομού Λάρισας (Πουρνάρι και Ελάτεια), διέκρινα στ' αριστερά μου έναν λόφο με επίπεδη κορύφωση, πάνω στην οποία αχνοφαίνονταν υπολείμματα κάποιου ερειπωμένου κάστρου. Ήταν ή δεν ήταν κάστρο; Η περιέργεια με έκαμε να σταματήσω σε μια κούρμπα δεξιά του δρόμου, για να παρατηρήσω, από απόσταση βέβαια, με τα κιάλια τη λεκάνη της κορυφής και τα παράξενα κτίσματα.

Δεν πρόλαβε να κατακαθίσει η εντύπωση και να σου ένας καλός ανθρωπάκος που

γυμναζότανε κάνοντας πρωινό τζόκινγκ. Διάβασε γρήγορα το ενδιαφέρον μου, καθώς κοιτούσα με θαυμασμό τον λόφο αυτόν που ξεφύτρωνε στη μέση του κάμπου, και με ρώτησε αν ψάχνω τη μυκηναϊκή πόλη. Του απάντησα καταφατικά και τότε εκείνος πήρε να με καθοδηγεί στέλνοντάς με λίγο παρακάτω σε μια αριστερή παράκαμψη, η οποία έβγαζε στα ριζά της μυκηναϊκής μαγούλας. Τον ευχαρίστησα και ακολούθησα τη συμβουλή του. Λίγα μέτρα πιο κάτω υπήρχε πινακίδα της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας που σηματοδοτούσε την έξοδο από τον ασφαλτόδρομο για τον μυκηναϊκό οικισμό. Πήρα ένα δύσβατο δρομάκι με χωμάτινο έρεισμα και γρήγορα βρέθηκα σε μια κοίτη ξεραμένου ποταμιού. Δεν δυσκολεύτηκα να το περάσω, και σε άλλα εκατό μέτρα μετά το ποτάμι βρέθηκα στη βάση της μαγούλας, στην οποία ανέβαινε κανείς από μονοπάτι απότομο αλλά ευδιάκριτο και καθαρό. Έφτανα έτσι, εντελώς ανυποψίαστος, στα πρόθυρα

μιας μυκηναϊκής πολιτείας. Η μαγούλα με την σημερινή της ονομασία Μπουνάρμπαση (από την θέση που βρισκότανε κατά την οθωμανική περίοδο) 3χλμ. έξω από το Συκούριο, κάνει εντυπωσιακή εμφάνιση, τόσο λόγω του ανοικονόμπτου μεγέθους της όσο και λόγω της σποραδικής παρουσίας και διατήρησης ερειπωμένων τμημάτων, άγνωστης ωστόσο κατασκευαστικής εποχής. Είναι πιθανότατο επάνω στον οικισμό της μυκηναϊκής εποχής να ξαναχτίστηκαν, σε διαφορετικούς χρόνους, μια και βρήκαν έτοιμο οικοδομικό υλικό, άλλοι πολιτισμοί και κοινότητες. Επειδή ήταν χειμώνας και το έδαφος λασπωμένο από βροχές που είχαν προηγηθεί, ανηφόρισα με σχετική δυσκολία το ύψωμα της μαγούλας που έμοιαζε με απόρθητο φρούριο.

Οι μαγούλες στον Θεσσαλικό χώρο

Όταν λέμε μαγούλα στην κεντρική Ελλάδα, και ιδιαίτερα στη Θεσσαλία, εννοούμε μια χαμηλή τεχνητή έξαρση του εδάφους,

κάτι σαν γήλοφο που καλύπτει λείψανα της αρχαιότητας. Τους τεκνητούς αυτούς γήλοφους στη Μακεδονία τους λένε Τούμπες. Οι μαγούλες υπήρξαν θέσεις προϊστορικών οικισμών που δημιουργήθηκαν σταδιακά από τη συνεχή και διαδοχική κατοίκηση. Συνήθως εξέχουν ελάχιστα από το υπόλοιπο οριζόντιο έδαφος.

Κι όμως, κάτω από την επιφάνειά της η μαγούλα ετούτη έκρυβε έναν ολόκληρο κόσμο. Θαμμένος εκεί για χιλιετίες, βγήκε στην επιφάνεια χάρη στο μεράκι και στην επιστημονική οξυδέρκεια κάποιων αρχαιοδιφών που την εντόπισαν και την ανέσκαψαν. Για να βρεθούν τελικά μπροστά σε τούτα δω τα κειμήλια του μυκηναϊκού οικισμικού πλούτου. Σε τούτα δω τα χώματα και στα απέραντα χωράφια της θεσσαλικής πεδιάδας δεν μπορείς σήμερα να διακρίνεις τη διαφορά από την υπόλοιπη γη της περιοχής. Κι όμως, μέσα στα χώματα αυτά ανακαλύπτεις πολύτιμα τεκμήρια ζωής που ανάγονται βαθιά στο απώτατο ιστορικό παρελθόν, εκεί όπου

βρίσκονται και οι ρίζες του ανθρώπινου πολιτισμού.

Μ' όλα αυτά, η επιστημονική κοινότητα τις τελευταίες δεκαετίες άρχισε να ασχολείται με αυτή την ιστορική περίοδο (με τα παλαιολιθικά και νεολιθικά υπολείμματα της ανθρώπινης κατοίκησης), μια και η συνήθης ενασχόλησή της αφορούσε την κλασική αρχαιότητα. Διασχίζοντας το ειδυλλιακό περιβάλλον της όχθης του ποταμού με το όνομα Ασμάκι βρέθηκα μπροστά στο ψηλό ανάχωμα που λες κι ήταν επίτηδες έτσι φτιαγμένο, για να περικλείνει και να προστατεύει μια ανώτερη ζώνη ζωής. Μια χωμάτινη ορθοπλαγιά που έμοιαζε με απότομη αντιρρίδα ήταν μπροστά μου.

Σκαρφάλωσα ως το χείλος της χωμάτινης έπαλης, από την οποία αποκαλύφθηκε μια ολόκληρη πόλη. Ήταν μια επίπεδη έκταση που έφτανε δεν έφτανε τα τρία με τέσσερα στρέμματα γης, καμιά δεκαριά μέτρα ύψος πάνω από την υπόλοιπη επίπεδη αγροτική και καλλιεργημένη περιοχή.

Με το που έφτασα στην κορυφή μπήκε ως κάρφος στο μάτι μου ένα ολόκληρο σχέδιο πόλης, σε ερείπια. Τι ήταν –και τι είναι– όλα αυτά τα σκόρπια υπολείμματα, της πέτρας, του πηλού και της στάχτης;

Σωροί από θραύσματα μελανόμορφων αγγείων, κοκκινωπών ή μαύρων, με γραμμωτές επιφάνειες ή κοιλάνσεις διακοσμημένες, άλλες άτεχνες κι άλλες περίτεχνες, γιόμισαν την επιφάνεια του βλέμματος, μαζί με ερειπωμένες κατοικίες, ιδιόμορφους λίθινους τοίχους και αρκετούς

κλίβανους με πλήθος όστρακα γύρω τους.

Ποια ήταν αυτή η υπερυψωμένη πόλη; Σε ποια εποχή ανάγεται;

Τα αρχαιογνωστικά κιτάπια λένε περίπου τα παρακάτω: Το 1964 διενεργήθηκε για πρώτη φορά ανασκαφική έρευνα στη θέση του λόφου (μαγούλας) έξω από το Πουρνάρι του Συκούριου. Η τοποθεσία αποκαλείται Μπουνάρμπαση. Πρόκειται για ένα ύψωμα το οποίο τοποθετείται βόρεια-βορειοδυτικά από τον παραπόταμο Καλαμίτσα και δυτικά από το ρέμα Ασμάκι.

Βρίσκεται στα 3,5 χιλιόμετρα βορειοδυτικά του χωριού Συκούριο Λάρισας. Οι δοκιμαστικές τομές που έλαβαν χώρα στο ύψωμα έφεραν στο φως καλά στρωματογραφημένα επίπεδα των οποίων η κεραμική χρονολογείται από την αρχαιότερη Νεολιθική έως και την Υστεροελλαδική περίοδο. Σχεδόν επιφανειακά, εντοπίστηκε σημαντικό μυκηναϊκό στρώμα μέσα στο οποίο αποκαλύφθηκαν αρχιτεκτονικά λείψανα, καθώς και όστρακα, τα οποία χρονολογούνται κυρίως κατά την Υστεροελλαδική περίοδο.

Στο νοτιοδυτικό άκρο του υψώματος ανασκάφτηκε τάφος ο οποίος χρονολογείται κατά τη Μεσοελλαδική εποχή. Από γειτονικό συλημένο τάφο προέρχεται και ένα αλάβαστρο, το οποίο χρονολογείται στην Υστεροελλαδική περίοδο.

Μετά από αυτές τις αποκαλύψεις ο Δημήτρης Θεοχάρης*, ο αείμνηστος «δικός μας» άνθρωπος που δούλεψε στον εντοπισμό της αρχαίας αυτής μαγούλας, συμπέρανε ότι πρόκειται για έναν πολύ σημαντικό οικισμό, συγκρινόμενο με εκείνον της Ιωλκού.

Πήρα να κυκλοφορώ σε όλο το πλάτος και μήκος της επιφανειακής μαγούλας όπου κάποτε, πριν από τέσσερις ή πέντε χιλιάδες χρόνια, ζούσαν άνθρωποι. Παντού στρώσεις από πλακόπετρες, άλλες να γέρνουν λοξά κι άλλες να είναι καρφωμένες στο χώμα, παλιότεροι λίθινοι τοίχοι, λείψανα σπιτιών, ντουβάρια που άντεξαν στους αιώνες, όστρακα, άψυχες πέτρες που όλες μαζί συνθέτουν ένα εξαιρετικά υψηλό αισθητικό αποτέλεσμα.

Μοιραία άρχισε και ένα νοερό ταξίδι στον χρόνο, στις συνθήκες και τις στιγμές των ανθρώπων που ζούσαν πάνω σε αυτό το ιδιόμορφο σημερινό ύψωμα. Όταν ξέρεις ότι εδώ που πατάς πατούσαν άνθρωποι της νεολιθικής εποχής, δεν μπορεί παρά να τρέμεις στη σκέψη αυτή. Φεύγεις από το παρόν, βουλιάζεις μέσα στον κυκεώνα τής ιστορίας και ξαναπατάς το παρόν, πάνω στα ίδια χώματα, δίπλα στις ίδιες πέτρες, αγγίζοντας πηλούς και ξύλα μιας άλλης –άκρως δραματικής– περιόδου του ανθρώπινου γένους.

Ξαναγυρίζεις στον τόπο τον σημερινό, μένοντας, όμως, κατά κάποιον τρόπο εγκλωβισμένος στο παρελθόν, αιχμάλωτος αυτών των θραυσμάτων, των αγγείων, των οστράκων, των κεραμικών και της ιστορικής στάχτης.

Από κάπου κοντά ερχόταν ο σπασμωδικός απόηχος μιας εντούρο μοτοσυκλέτας που όργωνε τα χωράφια της ακαλλιέργητης πλαγιάς. Η μια μοτοσυκλέτα έγιναν δύο κι αφού κι οι δυο μαζί καλλιέργησαν με το δρεπάνι των τροχών τους το αφράτο, γόνιμο έδαφος γύρω από τη μαγούλα, βάλθηκαν να πατήσουν την ορθοπλαγιά του λόφου με δεξιοτεχνικές φιγούρες και να μπουν θριαμβευτές μέσα στη δωμένη μυκηναική πολιτεία.

Ευτυχώς δεν υπερπήδησαν την αρχαία μάντρα η οποία προφύλαγε από τους κάθε λογής επιδρομείς που λυμαινόταν, και λυμαίνονται, την ανυπεράσπιστη ετούτη γη. Έριξα ένα βλέμμα απορίας στα κράνη που φορούσαν και τους επιτίμησα για τη στάση τους –στάση

εχθρική για το περιβάλλον και την ιστορία– μπροστά στην πύλη του αρχαίου μυκηναικού οικισμού.

Ύστερα έσκυψα και σήκωσα μια πέτρα που έτυχε μπροστά μου. Κι όπως έκαμα να την αδράξω, είδα πλάι της ένα γλυπτό κεραμικό όστρακο που είχε προφανώς ψηθεί στον παρακείμενο κλίβανο εδώ και τέσσερα ή και πέντε χιλιάδες χρόνια.

Εκείνη την ώρα αισθάνθηκα την τεράστια αξία του κεραμικού που ανακρατούσε η παλάμη μου. Θα το είχε πλάσει με τα χέρια του και θα το είχε ενσωματώσει στο τειχίο της πρόχειρης νεολιθικής του κατοικίας ένας κάτοικος εκείνης της εποχής.

Έφυγα απογοητευμένος από τον θόρυβο και τις ανασκαφές των δυο εντουράδων, που θερίζανε δίχως να σπέρνουν...

Κατέβηκα αργά αργά, λες κι εγκατέλειπα το πρώτο μου σπίτι, από τη μαγούλα του Μπουνάρμπαση, προβληματισμένος αλλά και χαρούμενος από την ανακάλυψη αυτής της συναρπαστικής θέσης που δεν έγινε ποτέ γνωστό το αρχαίο της όνομα.

Σημείωση: Αρκετά από τα αρχαιολογικά στοιχεία του αφιερώματος αντλήθηκαν από τη συνέντευξη του Βολιώτη διευθυντή της ΛΔ΄ Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Λεωνίδα Χατζηπαγγελάκη που δόθηκε στο ΑΠΕ στις 18/3/2009. Ο αρχαιολόγος Δημήτρης Θεοχάρης (1919-1977) υπήρξε κορυφαίος προϊστοριολόγος, καθηγητής πανεπιστημίου κι ένας από τους πρωτοπόρους μελετητές του προκεραμικού και μεσολιθικού πολιτισμού της Θεσσαλίας. Στην περιοχή της Θεσσαλίας, που αποτέλεσε και το κύριο ερευνητικό του πεδίο, ανασκάφτηκαν πάνω από 60 αρχαιολογικές θέσεις που χρονολογούνται από την παλαιολιθική εποχή. Κορυφαίο του έργου υπήρξε η ανασκαφή στο Σέσκλο. Συνεχίζοντας το πρόδρομο έργο του Χρήστου Τσουντα, ολοκλήρωσε την ανασκαφή στην Ακρόπολη του Σέσκλου, αποσαφήνισε τη στρωματογραφία του και αποκάλυψε την αφετηριακή φάση του παραγωγικού σταδίου.

